

Połujan, Katarzyna

Wystawa kobierców kaukaskich ze zbiorów Fundacji Teresy Sahakian, Zamek w Malborku, 8 lipca 2005 - 31 maja 2006

Kronika Zamkowa 1-2/49-50, 245-249

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Polujan

**WYSTAWA KOBIERCÓW KAUKASKICH
ZE ZBIORÓW FUNDACJI TERESY SAHAKIAN
Zamek w Malborku, 8 lipca 2005 - 31 maja 2006**

W lipcu 2005 r. w galerii Zamku Wysokiego w Malborku otwarto wystawę kobierców kaukaskich ze zbiorów Fundacji Teresy Sahakian w Zamku Królewskim w Warszawie. Przedstawia ona fragment kolekcji liczącej ponad pięćset kobierców wschodnich, a poza kobiercami gromadzącej także inne dzieła sztuki orientalnej - wyroby tkackie wykonane technikami płaskimi, hafty, meble, lampy - stworzonej w Brukseli przez Państwa Teresę i Georga Sahakian i przekazanej Zamkowi Królewskiemu przez fundatorkę w latach 1989 i 1991. Ofiarodawczyni, warszawianka z pochodzenia, przeznaczając kolekcję dla Zamku, nie tylko przyczyniła się w sposób znaczący do wzbogacenia jego zasobów, ale także do podniesienia rangi polskich zbiorów - zespół ma bowiem znaczenie międzynarodowe, a zarazem wpisuje się w wieloletnią tradycję polskiego kolekcjonerstwa w dziedzinie kobierców wschodnich, reprezentowaną przez lwowską kolekcję Włodzimierza Kulczyckiego (której zasoby po wojnie znalazły się na Wawelu oraz w Galerii im. Włodzimierza i Jerzego Kulczyckich - Oddziale Muzeum Tatrzańskiego) czy krakowskie zbiory Erazma Baracza oraz Feliksa Jasińskiego (przekazane Muzeum Narodowemu w Krakowie i tworzące obecnie znaczącą część jego zbioru tkanin).

Kolekcja Fundacji Teresy Sahakian została udostępniona publiczności tuż po przywiezieniu do Warszawy. Miejscem ekspozycji stały się wnętrza sąsiadujące

go z Zamkiem pałacu Pod Błachą, gdzie zorganizowano stałą wystawę, na której pokazywano blisko 300 kobierców oraz wyroby utkane technikami płaskimi, hafty oraz meble. Zbiory Fundacji były także prezentowane na wystawach czasowych w różnych muzeach polskich. W 1999 r. we wnętrzach toruńskiego ratusza, siedzibie Muzeum Okręgowego, oraz w 2003 r. w Zamku Księżąt Pomorskich w Szczecinie pokazano wybór tkanin kaukaskich, perskich, anatolijskich i środkowoazjatyckich, odzwierciedlający charakter całego zespołu - gromadzącego zabytki z najważniejszych ośrodków sztuki kobierniczej Wschodu. Wystawa w Zamku malborskim, największa z dotychczasowych prezentacji, poświęcona została wyłącznie kobiercom kaukaskim, stanowiącym przedmiot szczególnego zainteresowania twórców kolekcji i tworzącym zasadniczą część zbioru Fundacji.

Stała się ona okazją do prezentacji poza miejscem stałego przechowywania ważnej dla muzealnictwa polskiego kolekcji, złożonej z eksponatów stanowiących znakomite świadectwo trwałości wielowiekowej tradycji wytwarzania kobierców - tkanin związanych z rytuałem religijnym oraz spełniających ważne funkcje użytkowe i estetyczne - obecnych w codziennym życiu i stanowiących jedną z najbardziej fascynujących dziedzin twórczości rękodzielniczej mieszkańców Wschodu. Podstawowym założeniem scenariusza była

1. Otwarcie wystawy z udziałem dyrektora Zamku Królewskiego w Warszawie prof. Andrzeja Rottermunda i dyrektora Muzeum Zamkowego w Malborku Mariusza Mierzwińskiego, 8 lipca 2005. Fot K. Połujan

możliwie szeroka prezentacja kobierców najbardziej charakterystycznych dla Kaukazu. Na wystawę wybrany został zespół XIX-wiecznych zabytków, w sposób wyczerpujący ukazujących różnorodność sztuki tkackiej regionu, powstałych w bardzo licznych ośrodkach usytuowanych na rozległej przestrzeni, liczącej ponad 400 000 km². Dokonany wybór eksponatów pozwala na prześledzenie ewolucji i twórczych przekształceń kompozycji i motywów wykorzystywanych w dekoracji dywanów. Prezentowane zabytki zwracają uwagę bogactwem zestawień barwnych, różnorodnym sposobem ujęcia wzorów, mnogością detali - gwiazd, rozet, medalionów - wielobocznych i hakowych, oraz syntetycznie ujętych, silnie zgeometryzowanych postaci ludzi i zwierząt.

Osią kompozycyjną wystawy stał się kobierzec *smoczy*, najstarszy w kolekcji

(pochodzący z ok. 1700), należący do grupy zabytkowych tkanin uznawanych za najstarsze przykłady kobiernictwa kaukaskiego, stanowiących zasobny rezerwuar wzorów dla wyrobów późniejszych. Pozostałe kobierce wyeksponowano w sposób umożliwiający „odczytanie” form kompozycyjnych i motywów, różnie ujętych w zależności od miejsca powstania, techniki wykonania, jakości użytych materiałów i barwników. Prezentowane tkaniny uporządkowano wg obowiązującej w literaturze przedmiotu klasyfikacji, dzieląc na następujące grupy: kobierce wschodniokaukaskie (szyrwańsko-kubińskie), kobierce z regionu południowo-wschodniego, kobierce karabaskie (Kaukaz południowy) i środkowokaukaskie (gandzańsko-kazachskie).

Każdy z wymienionych regionów reprezentowany jest na wystawie przez kilka lub kilkanaście kobierców. Więk-

szość eksponowanych tkanin należy do klasycznych przykładów kobierstwa kaukaskiego, ale pokazane zostały również kompozycje i wzory mniej popularne. Niektóre z typów zaprezentowane zostały w kilku odmianach - ze zmodyfikowanymi motywami, w różnych wersjach kolorystycznych, z odmiennym układem bordiur.

Tkaniny wschodniokaukaskie (szyrwańsko-kubińskie) reprezentowane są m.in. przez niewielki kobierzec *cziczi* z charakterystycznymi drobnymi hakowymi medalionami w polu środkowym oraz bordiurą złożoną z kilku pasów, dorównującą szerokością polu kobierca, ozdobioną charakterystycznym szlakiem złożonym z rozetek przedzielonych ukośnymi beleczkami; *chan* - z polem pokrytym „siecią” złożoną z ośmiobocznych wydłużonych oczek i bordiurą „kuficką”; trzy kobierce *pirepedil* - z motywem symetrycznie skom-

ponowanych „baranich rogów” i bordiurą „kuficką” - odmienne kolorystycznie, skomponowane z użyciem tych samych motywów, w różnorodnej skali - od tkaniny w formie chodnika po niewielki kobierzec modlitewny; dwa *karagaszły* - jeden z osiowo ujętym wzorem „harszang” w klasycznej redakcji, drugi, niewielki, z tym samym motywem silnie przekształconym, zgeometryzowanym, ujętym dwuosiowo; dwa kobierce *maraza* ozdobione rzędami motywu „bota” i „ptasią bordiurą” (w tym klasyczny „czarny” modlitewnik); *szyrwan* o dekoracji stanowiącej nawiązanie do tradycyjnej kompozycji kobierców ogrodowych; *zejchur* ozdobiony dużymi medalionami w kształcie krzyża św. Andrzeja i dwoma pasami bordiury z charakterystyczną dekoracją - motywem „biegnącego psa” i realistycznie, światłocieniowo komponowanymi różami.

Obok kobierców szyrwańsko-kubińskich pokazano tkaniny powstałe w Dagestanie, najbardziej na północ wysuniętym regionie tkackim Kaukazu, m.in. charakterystyczny modlitewnik o jasnym, kremowym tle pokrytym raportowym wzorem sieci, z wpisanymi w nią,

silnie zgeometryzowanymi motywami kwiatowymi.

Region południowo-wschodni reprezentują dwa *tatysze* - jeden z gładkim granatowym polem środkowym ozdobionym trzema charakterystycznymi rozetami, drugi pokryty siecią drobnych

zgeometryzowanych motywów, *lenkoraiń* z dwoma dużymi medalionami z wolutowymi formami na narożach oraz *mugan* ozdobiony „gulami Memlinga”.

Wśród kobierców karabaskich prezentowane są: *czelaberd* ozdobiony pojedynczym, charakterystycznym strzępiastym medalionem zwanym „orlim”, dwa kobierce *chondzoresk* z motywem „chmurek” wypełniających wnętrze medalionów, o zróżnicowanej kolorystyce i drobnych detalach, *kazim uszag* z rozetą ujętą szerokimi cęgowymi wstęgami, *goradiz* z polem wypełnionym motywem dużych skręconych liści, *lempe* z trzema wieloramiennymi gwiazdzistymi medalionami, ujętymi po bokach parami ptaków.

Wśród kobierców środkowokaukaskich, pochodzących z regionu Kazach i sąsiadującej z nim Gandzy, pokazano m.in. *sewan* - o dużym tarczowym medalionie wypełniającym niemal całe pole środkowe; dwa *karaczopy* - jeden o niezwykle kolorystyce (typowe czerwienie i zielenie zastąpiono głęboką barwą pomarańczową i indygo), z centralnym, dominującym ośmiobokiem otoczonym czterema mniejszymi prostokątami, drugi ozdobiony skomponowanymi wzdłuż osi medalionami, na przemian prostokątnymi i wielobocznymi, umieszczonymi na zielonym tle; *lori pambak* z białym ośmiobocznym medalionem z wpisaną zieloną formą krzyżową i dwoma mniejszymi medalionami

na osi; *fachrato* z trzema charakterystycznymi medalionami, skomponowanymi z wydłużonego prostokąta z nałożonymi na osi trójkątami; *gandza memling* o wzorze złożonym z wielobarwnych „memlingowskich guli”, zestawionych w dwóch rzędach wzdłuż osi kobierca.

Ekspozycję tkanin uzupełniają wschodnie meble i lampy, również pochodzące ze zbiorów Fundacji Teresy Sahakian.

Wystawie towarzyszy katalog, wydany staraniem Muzeum Zamkowego w Malborku, zawierający noty poświęcone wszystkim prezentowanym zabytkom wraz z barwnymi fotografiami każdego z nich.

Komisarz wystawy i autorka katalogu*: Katarzyna Połujan, współpraca: Ewa Witkowicz-Pałka. Scenografia: Mariusz Stawarski.

* K. Połujan, *Kobierce kaukaskie ze zbiorów Fundacji Teresy Sahakian w Zamku Królewskim w Warszawie*, katalog wystawy, Muzeum Zamkowe w Malborku, 8 lipca 2005 - 31 maja 2006, Malbork 2005.